

**Moğol İstilasına Karşısında İznik Rum İmparatorluğu: III. İoannes
Vatatzes Dönemi**

Hüseyin ŞEN*
Mehmet YAĞCI**

Öz

Moğolların bir yandan Balkanlar, diğeri yandan Anadolu üzerinden gerçekleştirdikleri istilâ hareketleri bu bölgelerdeki devletlerarasındaki siyasî dengeleri alt üst etmiştir. Bu devletlerden biri de Bizans İmparatorluğu'nun diplomatik manevra kabiliyetine de sahip olan varislerinden İznik Rum İmparatorluğu'dur. 1243 yılında gerçekleşen ve Türkiye Selçuklularının bozguna uğradığı Köseadağ Savaşı'nın ardından İznik Rum İmparatorluğu yeni siyasî dengelere ayak uydurmaya çalışmıştır. Moğolları kendileri açısından Türkiye Selçuklularından daha ciddi bir tehdit olarak gören İznik Rum İmparatoru III. İoannes Vatatzes (1222-1254) ilk iş olarak Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1245) ile ittifak antlaşması imzalamıştır. Bununla da yetinmeyen imparator, Moğolların önünden kaçan Kumanları Menderes Vadisi ve Kütahya çevresine yerleştirerek tampon bir bölge oluşturmuştur. Moğol istilâsı bölgede siyasî açıdan olduğu kadar malî açıdan da yeni dengeler oluşmasına vesile olmuş, İznik Rum İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları arasında ticari ilişkilerde artış görülmüştür. Bu çalışmada Moğol istilâsının İznik Rum İmparatorluğu tarafından nasıl algılandığı ve dönemin İmparatoru İoannes Vatatzes'in bu istila karşısında ne tür adımlar attığı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *İznik Rum İmparatorluğu, III. İoannes Vatatzes, Moğollar, Köseadağ Savaşı, Türkiye Selçukluları.*

* Dr., sen.huseyin.1990@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2794-299X.

** Arş. Gör, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilimdalı, myagci@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6372-9339.

(Makale gönderim tarihi: 30.03.2021; Makale kabul tarihi: 24.06.2021)

The Empire of Nicaea Against the Mongolian Invasion: Period of III. Ioannes Vatatzes

Abstract

The invasion movements carried out by the Mongols over the Balkans on the one hand and Anatolia on the other, upset the political balances between the states in these regions. One of these states is the Iznik Greek Empire, one of the heirs of the Byzantine Empire with diplomatic maneuvering capability. Iznik Greek Empire after the 1243 Köseadağ which took place in Turkey and the Seljuks defeated the War has tried to adapt to the new political balance. Mongols who consider themselves a serious threat to the Seljuks in Turkey in terms of Iznik Greek Empire Ioannes Vatatzes III. (1222-1254) as the first job Seljuk He signed an alliance agreement with Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II. (1237-1245). Not satisfied with this, the emperor created a buffer zone by placing the Cumans, who escaped from the Mongols, around the Menderes Valley and Kütahya. Mongol invasion of been instrumental in the formation of new balances in terms of financial as well as political terms, there was an increase in trade relations between Turkey Iznik Greek Empire and the Seljuks. In this study, how the Mongol invasion was perceived by the Iznik Greek Empire and what kind of steps the Emperor Ioannes Vatatzes took against this invasion will be examined.

Key Words: *Iznik Greek Empire, Ioannes Vatatzes III., The Mongols, Köseadağ War, Turkey Seljuks.*

Giriş

Bizans İmparatorluğu kuruluşundan beri Anadolu cephesinde birçok düşmanla mücadele etmiş, bölgeyi XI. yüzyıla kadar elinde tutmayı başarmıştır. Bu dönemde gerçekleşen Selçuklu akınları ile bölge hâkimiyeti el değiştirmiş ve hemen ardından gelen Haçlı Seferleri ile Anadolu'da siyasî dengeler alt üst olmuştur. Haçlı Seferleri ilk olarak Selçuklu ve diğer Müslüman topraklarını hedef alsa da 1204 yılında Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'e yönelmiştir. Başkentin düşmesi sonrasında Epir Despotluğu, Trabzon Rum İmparatorluğu ve İznik Rum

İmparatorluğu adlarında Bizans'a varis üç devlet kurulmuştur. Bütün bunların ardından dengeler ve ittifaklar yeniden değişmiştir. Bu devletler içerisinde Theodoros Laskaris tarafından İznik merkezli kurulan İznik Rum İmparatorluğu kısa sürede ön plana çıkmıştır. 1221 yılının sonlarında vefat eden Theodoros Laskaris'in varisi olmadığından yerine damadı III. İoannes Vatatzes geçmiştir.

Vatatzes'in hükümdarlığının ilk yılları Cengiz Han önderliğindeki Moğolların Türkistan içlerinden batıya doğru yayıldıkları döneme denk gelmektedir. 1230'lardan itibaren Moğolların Anadolu'nun doğusunda görülmeye başlamalarıyla bölge devletleri aralarındaki diplomatik durumları tekrar gözden geçirmişler ve var olan tehdide karşı yeni ittifaklar oluşturmaya çalışmışlardır. Bu dönemin -İznik Rum İmparatorluğu açısından- en önemli kaynağı Georgios Akropolites'in 1203-1261 tarihleri arasındaki olayları kapsayan *Vekayinâme*¹'sidir. Akropolites, eserinde İznik Rum İmparatoru Vatatzes'in siyasî faaliyetlerini ayrıntılı olarak tasvir etmektedir. Ancak eserin en önemli eksikliği -en azından Moğollar bağlamında- doğudaki olaylara gereken önemi vermemesidir. Akropolites'in anlatısı Vatatzes'in saltanatının tamamının Batı'da Bulgarlar, Epir ve Konstantinopolis'e karşı yaptığı seferlerle geçtiği izlenimini vermektedir². John Giebfried'in vurguladığı üzere, İznik Rum İmparatorluğu ile ilgili eserler ortaya koyan

¹ Georgii Acropolitae, *Opera*, Ed. A. Heisenberg & P. Wirth, C. I, B. G. Teubner, Stuttgart, 1978. Eserin Türkçe ve İngilizce tercümeleri de mevcuttur: Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008; George Akropolites, *The History*, İng. çev. Ruth Macrides, Oxford University Press, New York 2007. Georgios Akropolites ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Keciş, "Georgios Akropolites ve 'Tarih' Adlı Eseri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVIII, S. 45, Ankara 2009, s. 191-205.

² Koji Murata, "The Mongols' Approach to Anatolia and the Last Campaign of Emperor John III Vatatzes", *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, S. 55, 2015, p. 470; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, Oxford University Press, New York 2014, p. 12-13.

araştırmacılar da Moğol cephesiyle ilgili suskun kalmışlardır³. Bunun sebebi İznik Rum İmparatorlarının Moğollar ile ilgili herhangi bir kaygısı ya da faaliyeti olmamasından ziyade geleneksel olarak mücadele ve temas odaklı bir anlatı benimseyen Bizans tarih ve kronik yazarlarının dikkatini ilişkilerin bu bakımlardan yoğun olduğu Bulgar, Epir ve Konstantinopolis cephelerine yöneltmeleridir. Bununla birlikte Vatatzes'in batı bölgelerinde savaşırken dahi doğu sınırlarındaki Moğol tehdidini göz ardı etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Moğollar bu dönemde Anadolu'nun doğusunda faaliyetlerini artırmışlar; Türkiye Selçukluları, Kilikya Ermenileri, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Gürcü Krallığı'nı kendilerine tabi kılarak bölgedeki jeopolitik durumu kökten değiştirmişlerdir. Bu sebeple Vatatzes, her ne kadar Moğollar ile doğrudan karşı karşıya gelmese de⁴, Moğolların nefesini her an ensesinde hissetmiş ve onları dikkate almadan hareket etme imkânı bulamamıştır. Köseadağ Savaşı sürecinde oluşan bu hassas ortamda Moğollara yönelik askerî, siyasî ve malî alanlarda çeşitli önlemler alarak tehlikeyi savuşturmaya çalışmıştır⁵. Bunları Moğollar önünden kaçan Kumanların İmparatorluk topraklarına kabul edilerek sınır bölgelerine yerleştirilmesi, Türkiye Selçuklularıyla ittifak kurulması ve Moğollar ile diplomatik temas tesisi olarak sıralayabiliriz.

1. Kuman İskânı

Bizans İmparatorluğu, tarihi boyunca sınırlarını “barbar” olarak adlandırdığı çeşitli kavimlere karşı korumak zorunda kalmıştır. Gotlar, Hunlar, Vandallar, Bulgarlar, Slavlar, Peçenekler, Kumanlar ve daha nice kavim tarihî süreçte Bizans İmparatorluğu sınırlarını tehdit etmiştir. Pek

³ John Giebfried, “The Mongol Invasions and the Aegean World (1241-61)”, *Mediterranean Historical Review*, C. XXVIII, S. 2, p. 129 vd.

⁴ 1264-65 yıllarına kadar İznik Rum İmparatorluğu topraklarına Moğol saldırısı olmamış, bu tarihte Balkan toprakları Moğol taarruzuna uğramıştır. Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 204.

⁵ Akropolites, İngilizce, s. 93; Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 156; Peter Jackson, *The Mongols and the West, 1221-1410*, Routledge, New York 2005, p. 103.

tabii olarak bu durum Bizans'ın Roma İmparatorluğu'ndan kalma tecrübelerden yararlanmasına ve bazı yeni savunma stratejileri geliştirmesine vesile olmuştur. Bunlardan biri de sınırları tehdit eden kavimlere imparatorluk topraklarının uç bölgelerinde arazi tahsis etmektir. Bu arazi tahsisi, çoğu zaman yabancı kavimlerin yığıldığı uçlarda, diğer cephelerde daha ciddi tehditlerin mevcut olduğu bazı durumlarda ise tehcir ile başka uçlarda yapılmaktaydı⁶. Yerine göre uygulanan arazi tahsisi ve tehcir ile hem sınırlardaki güvenlik sorunu çözülmekte hem de diğer düşman kavim ve devletlere karşı tampon bir bölge oluşturulmaktaydı. “Benzer tehlikeler benzer önlemleri gerektirir”⁷ anlayışından hareketle Bizans'ın askerî ve diplomatik geleneklerini muhafaza eden İznik Rum İmparatorluğu da arazi tahsisi ve tehcir uygulamalarını kullanmıştır.

Bu sıralarda doğru İznik sınırlarını tehdit eden yalnız Moğollar değildi. Moğolların önünden kaçan Türkmenler de Türkiye Selçuklu Devleti'nce uç bölgelerine yerleştiriliyor ve burada merkezi denetimden uzak bir

⁶ Bizans İmparatorluğu'nun bir devlet politikası olarak uyguladığı tehcir ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Peter Charanis, “The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire”, *Comparative Studies in Society and History*, C. III, S. 2, Ocak 1961, p. 140-154. Türkçesi için bkz. “Bizans İmparatorluğu'nda Bir Devlet Politikası Olarak Tehcir”, çev. Mustafa Alican, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVI, S. 1, Temmuz 2011, s. 259-275.

⁷ Benzeri bir durum IX. Konstantinos (1042-1055) döneminde gerçekleşmiştir. Peçeneklerin bir kısmı yaşanan iç çatışmalar sonrası Tuna Nehri'ni aşarak Bizans'a sığınmıştır. İmparator Bizans'a sığınan Peçenekleri Balkan topraklarında iskân etmiştir. Böylece onları Tuna'nın ötesinde kalan Peçeneklere ve diğer düşmanlara karşı müttefik bir kuvvet olarak kullanmayı hedeflemiştir. Bu politikanın en çarpıcı yansıması İmparatorun Selçuklu tehdidi karşısında iskân ettiği Peçeneklerden on beş bin kişilik bir birliği 1049 yılında Doğu sınırına sevk etmesidir. Peçenek birliği Anadolu'ya geçtikten kısa süre sonra isyan etmiş ve yüzerek boğazı geçtikten Balkanlara dönmüştür. 1049-1053 yılları arasındaki Bizans-Peçenek savaşlarının fitilini ateşleyen bu isyan İmparatorlukta askerî ve malî açıdan büyük bir tahribat yaratmıştır. John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History, 811-1057*, çev. John Wortley, Cambridge University Press, New York 2011, p. 426-436.

biçimde yağma ve akın faaliyetlerinde bulunuyorlardı⁸. Ayrıca Vatatzes'in Anadolu'dan gelecek bir Moğol saldırısından ciddi şekilde endişe duyduğu da bilinmektedir⁹. Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde Kumanların İmparatorluğun Balkan topraklarında belirmesiyle sınırları güvence altına almak isteyen Vatatzes'in eline önemli bir fırsat geçtiği göz ardı edilmemelidir. Kumanlar ile Moğollar, 1223 yılında, henüz Moğol istilâsının başlarındaiken Kalka Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdi. Cengiz Han'ın torunu Batu Han önderliğinde batı seferi düzenleyen Moğollar önce Bulgarları sonra da Kumanları bozguna uğratmıştı. Bu savaştan kurtulanlar ile daha önceden Moğolların önünden kaçan Kumanlar batıya doğru ilerlemişler¹⁰, 1237'den itibaren Bulgaristan, Macaristan, Trakya ve Makedonya topraklarına yığılmışlardır. Tuna nehrini geçerek Trakya topraklarına saldırmış, İznik Rum İmparatorluğu'na ait şehir ve kasabaları yağmalamışlardır. Akropolites'in bildirdiğine göre Vatatzes diplomasideki maharetlerini göstererek Kumanları hediyelerle ikna etmiş ve onları İznik Rum İmparatorluğu topraklarına yerleştirerek, ordusuna katmıştır. Bu gelişmeler 1241 öncesine tarihlenmektedir¹¹.

Sayıları yaklaşık 10.000'i bulan Kuman topluluğunun bir kısmı İmparatorluğun Makedonya ve Trakya'daki sınırlarında, bir kısmı ise Anadolu'daki sınırlarda, Menderes Havzası boyunda ve Frigya bölgesinde iskân edilmiştir¹². I. Aleksios Komnenos zamanından beri

⁸ *Relations Historiques Georges Pachymérés*, ed. Albert Failler, C. I, Les Belles Lettres, Paris 1984, s. 33; Yusuf Ayönü, "Batı Anadolu'daki Türk Yayılışı'na Karşı Bizans İmparatorluğu'nun Kuman-Alan Topluluklarını Balkanlardan Anadolu'ya Nakletmesi", *Belleten*, C. LXXVI, S. 276, Ağustos 2012, s. 406.

⁹ Korobeinikov, *Byzantium and*, p. 204.

¹⁰ Muallâ Uydu Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s. 64-65; István Vásáry, *Cumans and Tatars, Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge University Press, New York 2005, p. 63-66.

¹¹ Akropolites, s. 53-54 ve 65, Türkçe s. 61,71, İngilizce s. 199,215.

¹² *Crusaders as Conquerors, The Chronicle of Morea*, İng. çev. Harold E. Lurier, Columbia University Press, New York 1964, p. 97-98. Akropolites, s. 65, Türkçe

Bizans ordusunda yer alan Kumanlar, artık Bizans'ın varisi İznik Rum İmparatorluğu'na da hizmet edecektir. 1259 yılına gelindiğinde İznik ordusunda 1.500 Macar, 300 Alman, 600 Sırp, 1.500 Türk (Selçuklu) ile birlikte 2.000 Kuman hizmet vermekteydi. Hafif süvari ve piyade olmak üzere iki şekilde hizmet eden Kuman birlikleri sık sık Avrupa'daki seferler için yerlerinden ayrılıp, sefer sonlarında geri dönmüşlerdir¹³.

Özellikle Anadolu'da Selçuklu Türkmenlerinin karşısına, yine Türk olan Kumanların yerleştirilmesi olası tehlikeleri göze almayı gerektirmekteydi. Ancak Kuman iskânının İznik Rum İmparatorluğu'nun sınır savunmasını zayıflattığına yönelik hiçbir kanıt olmadığı gibi tarihi kayıtlar da aksini göstermektedir. Vatatzes, Kumanlar ile ilgili bu politikası sebebiyle gerek çağdaşlarınca gerekse de ardıllarınca büyük takdir toplamıştır. Vatatzes'in oğlu ve müstakbel İmparator II. Theodoros Laskaris, babası için yazdığı *Encomium (Kaside-Övgü)*'da 1241-1243 yılları arasındaki olayları şöyle anlatmaktadır: "... *Ve sen İskit'i (Kumanları) batı bölgelerinden buraya getirmek suretiyle onun cinsinden doğuda hizmet eden bir kavim yarattın ve Pers'in oğulları (Türklerin) yerine ikame etmekle Türklerin batıya doğru durmadan ilerlemelerini önledin. Merhametli Tanrı'nın yeni bir elçisi gibi, İsa'nın sesi olan ikinci Pavlus gibi onları vaftiz ettin. Ateşe tapanların ve Türklerin inancının çamurunu silkeledin ve Kutsal Ruh'taki ilahî ateşle iğrenç pisliklerini temizledin*".¹⁴ Theodoros'un metninde Kumanların

s. 71, İngilizce s. 215; Rustam Shukurov, *The Byzantine Turks, 1204-1461*, Brill, Leiden-Boston 2016, p. 92; Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile: Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford University Press, Oxford 1975, p. 105, 188-189; Vásáry, *Cumans and Tatars*, p. 67; Ayönü, "Batı Anadolu'daki Türk Yayılışı'na Karşı...", s. 408.

¹³ *The Chronicle of Morea*, p. 100, 178, 257 vd.; Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army, Arms and Society, 1204-1453*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1992, p. 26-27; Yusuf Ayönü, "İznik İmparatorluğu Ordusu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 1, s. 44.

¹⁴ Korobeinikov; *Byzantium and the Turks*, p. 77-78; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 409, dn.2; Ayönü, "Batı Anadolu'daki Türk Yayılışı'na Karşı...", s. 408-409.

yanı sıra sınırdaki Selçuklu Türklerinin de vaftiz edilerek Hristiyanlığa döndürüldüğünü ima eden bir bilgi mevcuttur. Her ne kadar böyle olsa da Türklerin Hristiyan olması onların etnik duygularını yok etmemiştir. Ancak yapılan işin askerî sonucu ortadadır: En azından XIII. yüzyılın sonlarına kadar İznik Rum İmparatorluğu'na ait hiçbir önemli toprak parçası Türkler tarafından ele geçirilemediği gibi, İznik Türkleri ile Selçuklu Türkleri arasında da herhangi bir ittifak görülmemiştir¹⁵.

Theodoros Laskaris'in sözlerinden anlaşılacağı üzere Kuman iskânından ilk hedef Selçuklu sınırındaki Türkmenlerin yağma ve akınlarının engellenmesidir. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Anadolu cephesinden bir Moğol saldırısı bekleyen Vatatzes'in bu icraatında Moğolları hesaba katmadığını düşünmek yanlış olacaktır. Dolayısıyla Anadolu sınırlarındaki Kuman iskânı Vatatzes'in Moğollara yönelik önlemleri arasında sayılmalıdır. Kaldı ki bu iskân her açıdan Moğol istilâsının bir sonucudur. Çünkü Türkmenlerin İznik sınırına yığılmasının ve bölgede yaptıkları tahribatın ana sebebi Moğol istilasıdır. Vatatzes, Kumanları sınır bölgelerinde iskân ederek bir yandan Türkmenlere, diğer yandan her an Selçukluları aşip kendi topraklarına saldırabilecek olan Moğollara karşı önemli bir kalkan oluşturmuştur.

2. İznik Rum İmparatorluğu-Türkiye Selçuklu Devleti İttifakı

İznik Rum İmparatorluğu ve Türkiye Selçuklu Devleti arasında Moğol istilâsının öncesinde var olan iyi ilişkiler, Moğol tehdidinin kendini göstermesiyle ittifak halini almıştır. İmparator Vatatzes, Türkiye Selçuklu Sultanları Alâeddin Keykubad, II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. İzzettin Keykavus ile Moğollara karşı ittifak kurmuştur.

a. Vatatzes ile Alâeddin Keykubad Arasındaki İttifak

¹⁵ Korobeinikov *Byzantium and the Turks*, p. 78; Batı Anadolu'ya yerleştirilen Kumanların akıbeti ile ilgili bkz. Cihad Cihan, "Frigya ve Menderes Vadisinde Selçuklu-Bizans Hudut Muharipleri Olarak Türkmenler ve Kumanlar", *Uluslararası Dinar ve Frigya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (25-26 Mayıs 2013)*, Hazer Ofset Matbaacılık, Afyonkarahisar 2013, s. 49-76.

Anadolu'daki Moğol istilâsı öncesi, İznik Rum İmparatorluğu ve Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkiler 1211 yılında yapılan Antiokheia Savaşı'ndan¹⁶ sonra yapılan antlaşmadan beri dostane biçimde sürmekteydi. Bu savaşta Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev hayatını kaybetmiş ve bu sebeple Türkiye Selçuklu ordusu mağlup olmuştu. Buna rağmen İznik ordusu o kadar yıpranmıştı ki nihayetinde antlaşma şartları Türkiye Selçuklularının lehine tecelli etmişti¹⁷. Antlaşma ile barış sağlanmıştı, ancak uç bölgelerindeki Türkmenlerin yağma ve akınları imparator Vatatzes'i uğraştırıyordu. Hatta Vatatzes, Türkmenleri tenkil için bazı seferler düzenlemişti. Ancak bunlar iki devlet arasındaki resmi ilişkileri bozacak düzeyde değildi¹⁸. Ufak tefek çatışmalara rağmen iyi ilişkilerin devamı her iki hükümdarın da işine gelmekteydi. Zira Vatatzes batıda Epir Despotluğu ve Lâtin İmparatorluğu ile mücadele halindeyken; Alâeddin de doğudaki çeşitli sınır sorunlarını çözmekle meşguldü.

Moğolların 1231 yılında Anadolu'da Sivas'a kadar ulaşan bir keşif harekâtı düzenlemesi¹⁹ bölgenin jeopolitik dengesinde çarpıcı bir kayma meydana getirmiştir. Bruce G. Lippard'ın İbn Nazif el Hamevi'den

¹⁶ Bizans ve Türk kaynakları bu savaşın yeri hususunda farklı görüştedirler: Akropolites savaşın Antiokheia'da, İbn Bibî ise Philadelphia'da, yani günümüzdeki Alaşehir'de gerçekleştiğini ifade etmektedir. Akropolites, s. 16-17, Türkçe, s. 29-30, İngilizce, s. 131; İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuril-Ala'iyye (Selçuk Name)*, C. I, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 127.

¹⁷ Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 84-85; Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 54-55.

¹⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken, İstanbul 2014, s. 373; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 252-253.

¹⁹ İbnü'l Esîr, *İslâm Tarihi, El-Kâmil Fî't-Târîh Tercümesi*, çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özyayın, Bahar Yayınları, C. XII, İstanbul 1987, s. 458-467; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara 1970, s. 9; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 395-399.

aktardığına göre bu mağlubiyetin ardından Alâeddin Keykubad, Moğol tehdidi sebebiyle İznik Rum İmparatoru Vatatzes'e ittifak teklif etmiş ve iki hükümdar arasında Moğol karşıtı bir ittifak kurulmuştu²⁰. Bu antlaşma her açıdan iki tarafın da işine gelmekteydi. Yine de Moğollar ile mümkün mertebe çatışmadan sorunu halletmek isteyen Alâeddin, Ögeday'a elçi ve hediyeler göndererek itaat arz etmiş, ancak Han, Moğol gelenekleri uyarınca Sultan'ın bizzat gelmesini istemiştir²¹. 1235-36 tarihlerinde bir Moğol elçisi gelmiş ve Sultan Alâeddin, tekrar itaat bildirmiştir²².

b. Vatatzes ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev Arasındaki İttifak

Alâeddin Keykubad'ın vefatı ve yerine "iyi babadan olma kötü oğul" II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in geçmesiyle Türkiye Selçuklu idaresinde zafiyet meydana gelmiştir²³. Bundan istifade ile -özellikle Babaî Ayaklanması sonrasında- Moğol istilası farklı bir boyut kazanmıştır. Baycu Noyan komutasındaki Moğollar 1242 sonbaharında Erzurum'u işgal etmiş²⁴, bu durum İznik Rum İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları arasında yeni bir yakınlaşmaya vesile olmuştur. İmparator Vatatzes ile Sultan II. Gıyaseddin arasında Moğollara karşı bir ittifak antlaşması yapılmıştır. Antlaşma yapıldığı konusunda hiçbir şüpheye mahal olmasa da bu antlaşmanın Köseadağ Savaşı öncesinde mi, yoksa sonrasında mı

²⁰ Bruce G. Lippard, *Byzantium and Mongols, 1243-1341* Basılmamış Doktora Tezi, Indiana University Uralic and Altaic Studies, 1983, p. 221, n.4. Korobeinikov, bu antlaşmadan maksadın Moğollara karşı bir ittifaktan ziyade sınırları korumak olduğunu düşünmektedir. Korobeinikov, *Byzantium and*, p. 176.

²¹ Gregory Abûl Farac, *Abûl Farac Tarihi*, Cilt II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 532; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu*, s. 80-81.

²² İbn Bibi, *El-Evamirü'l*, C. I, s. 448-451; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu*, s. 60-62.

²³ Akropolites, s. 68-69, Türkçe, s. 75, İngilizce, s. 220; İbn Bibi, *El-Evamirü'l*, C. II, s. 19-23.

²⁴ İbn Bibi, *El-Evamirü'l*, C. II, s. 49-53, 62-64; Aknerli Grigor, *Okçu Milletinin Tarihi*, çev. Hrant D. Andreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, s. 33; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 251; Nejat Kaymaz, *II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009, s. 85.

vuku bulduğu hususunda farklı bilgiler mevcuttur²⁵. Antlaşmanın ayrıntılarına girmeden önce bu meselenin açıklığa kavuşturulması Vatatzes'in Moğol tehdidini ne kadar ciddiye aldığını anlamak açısından önem arz etmektedir. Antlaşma ile ilgili İslâm ile Bizans kaynaklarındaki bilgilerin karşılaştırılması gerekmektedir. Türkiye Selçuklu tarihinin en önemli kaynaklarından İbn Bibi'ye göre; uzun meşveretten sonra devlet adamları komşu devletlere elçiler gönderilerek Moğollar ile ilgili şu haberin iletilmesi hususunda anlaşmışlardır: “Eğer düşmanın saldırıya geçmediği ve idarenin elimizde bulunduğu şu sırada ihmal davranır, birbirimize duyduğumuz eski faydasız bir kin yüzünden işi ağırdan alırsak, yarın Allah korusun, iş işten geçip devletin yıkıldığı, düşmanın üstün geldiği ve talihin gözünün şaşlaştığı sırada dudak ısırmanın ve el oğuşturmanın bir faydası olmaz”²⁶. Yukarıdaki ifadede yer alan “düşmanın saldırıya geçmediği” zamana, yani Köseadağ Savaşı'nın öncesine yapılan vurgu dikkat çekicidir.

İlgili dönemin en önemli Bizans kaynağı olan Akropolites, Vatatzes'in Selanik seferindeyken Selçukluların, Moğollarca mağlup edildiği haberini aldığını ve bunun üzerine ilk fırsatta Anadolu'ya döndüğünü anlatmaktadır. Vatatzes'in dönüşü 1242 sonlarındaki kış mevsimine tarihlenmektedir. İmparator, ağır geçen kışı *Pégaï*'de²⁷ atlattıktan sonra 1243 baharında *Nymphaion*²⁸ varmıştır²⁹. Antlaşma ile ilgili Akropolites

²⁵ Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 252.

²⁶ İbn Bibi, *El-Evamirü'l*, C. II, s. 65-66; Abdullah Bakır, *Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-Nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği* Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 573-574.

²⁷ Günümüzdeki Çanakkale'nin Biga adlı ilçesinin Bizans dönemindeki adı olup “1. Pınarlar, 2. Pınar Halkı” anlamlarına gelmektedir. Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993, s. 165, 645.

²⁸ Günümüzdeki İzmir'in Kemalpaşa kasabasının Bizans dönemindeki adıdır. Umar, *Türkiye'de*, s. 606.

²⁹ Eserin Türkçe tercümesinde bu kış 6741'inci yaratılış yılının 18 Aralık'ına tekabül etmektedir. Akropolites'in başkentin düşüşü ile ilgili verdiği tarihten [6711-1204] hareketle bu olay 1234'e tarihlense de İngilizce tercümedeki Ruth Macrides'in yorumuna göre bu başlangıç tarihi de yanlıştır ve bahsi geçen 1242

şunları söylemektedir: “[II. Gıyaseddin Keyhüsrev] Takharioslarla/Moğollarla savaşmaya kalktı ve yenildi. Durumu çok kötü olduğu için, İmparator Ioannes’e elçiler gönderip, düşmanı püskürtmek ve baskıdan biraz olsun kurtulmak için onun öğüdünü istedi, bunun her iki taraf [hem Selçuklular hem Rumlar] için de kurtuluş olacağını belirtti; bunun nedeni şuydu ki, eğer Müslümanlar, Takharioslar/Moğollar tarafından felâkete uğratılırlarsa, bunlar [Moğollar] karşılarında engel bulunmaksızın Rum arazisine saldırıya geçebilirlerdi ve bu doğru idi. Bu yüzden, böyle işlerde pek deneyimli olan İmparator Ioannes, elçiler kurulunu hoşnutlukla kabul etti ve kendi güçlerini, düşmanları püskürtmek için, Sultaninkilerle birleştirmeye karar verdi. Çünkü, bu iki büyük devlet [Moğollara karşı] birleşmiş olurlarsa düşmanın korkuya kapılması doğal olur diye düşünüyordu, zira daha önce yalnız biriyle savaşmakta iken birdenbire kendisini iki hasım önünde bulacaktı. İşte böylece bu iş için hazırlandılar, İmparator Ioannes ile Sultan İathatines [II. Keyhüsrev] Menderes’in aktığı o yerde, Tripolis’de buluştular... İki hükümdar birbirlerine karşılıklı iltifat ettiler ve [yanlarındaki] ileri gelenler birbirine armağanlar sundular. Ardından, daha önce yapılmış antlaşmaları onadılar [geçerliliğini doğruladılar, te’yid ettiler] yâni düşmana karşı birbirinin yanında savaşmak için anlaştılar, ve sonra ayrıldılar; İmparator Philadelphia/Alaşehir’e döndü, Sultan ise sarayının bulunduğu İkonion/Konya’ya gitti. Bu sırada iki yan arasındaki savaş durmuştu, çünkü Takharios’ların [Moğolların] ordusu bulunduğu yerde kalmakta ve alışkın olduğu gibi hareket etmemekmeyi [sefer, akın yürütmemekmeyi], zira kendi iç sorunlarıyla uğraşmaktaydılar”³⁰.

Akropolites’in, İbn Bibi’dekilere benzer biçimde Moğol tehlikesinin yalnızca Türkiye Selçuklularını değil, İznik Rumlarını da tehdit ettiği yönündeki ifadeler önemli bir ipucudur. Ayrıca “alışkın olduğu gibi hareket etmeme” ifadesi Erzurum’un işgali sonrasında Moğolların

sonlarındaki kıstır. Akropolites, s. 7-8 ve 68-70, Türkçe, s. 21 ve 75-76, İngilizce, s. 113, 216 ve 221.

³⁰ Akropolites, s. 68-70, Türkçe, s. 75-76, İngilizce, s. 220-221.

Mugan kışlağına çekilmeleri³¹ olayını işaret ediyor olmalıdır. Zira Köseadağ Savaşı sonrası Moğol ordusu boş durmamış, kış gelmeden evvel Sivas, Kayseri ve Erzincan'ı³² yağmalamıştır. Belli ki burada bahsi geçen mağlubiyet Köseadağ değil, daha öncesindeki Erzurum'un işgalidir. Erzurum'da yaşanan zulüm Moğolların niyetini gözler önüne sermiş ve bu durum II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in gözünü açarak, onu ittifak arayışına sevk etmiştir. İbn Bibi'nin bahsettiği komşu devletlere giden elçiler İznik Rum İmparatorluğu'na da gelmiştir. Akropolites'in anlatımındaki Vatatzes'in elçiler ile görüşmesi Köseadağ öncesi, Sultan ile görüşmesi ise Köseadağ sonrasına tarihlenmelidir. Yani savaş öncesi yapılan ittifak, savaş sonunda Selçukluların bozguna uğramalarına rağmen devam etmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Köseadağ Savaşı sonrasında muhtemelen İznik Rum İmparatorluğu'na sığınmak niyetiyle³³ Menderes havzasına gelmesi Akropolites'in bu iki olayı birleştirmesine sebep olmuş gibi görünmektedir. Selanik dönüşü sırasında yaşanan kış şartları ile ilgili *"havanın bozmasından sağ çıkanlar bile, böylesine bir kötü havanın bir daha kendini gösterdiğini hiç bilmiyoruz dediler. O zaman, sanıyorum ki, [Tevrat'ta verilen "bilgi"ye göre, yaratılıştan sonraki] 6741 yılının 18 Aralık günü idi"*³⁴ sözlerindeki atıf ve tahmin Akropolites'in o yolculuk ve hemen sonrasında yaşanan ittifak görüşmelerinde Vatatzes'in yanında olmadığını, olayları başkalarından duyduğunu göstermektedir. Özet olarak savaş öncesinde elçiler aracılığıyla ittifak sağlanmış, savaş sonrasında ise iki hükümdar bir araya gelerek *"daha önce yapılmış antlaşmaları onaylamışlardır"*. Bu da Moğolların Doğu Anadolu'da istilâlarının İmparator Vatatzes'i

³¹ Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 450-451; Erkan Göksu, "Erzurum'un Sonbaharı", *Turkish Studies*, C. IV, S. 8, s. 1295

³² İbn Bibi, *El-Evamirü'l.*, C. II, s. 72-75; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 459-461.

³³ Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 254.

³⁴ Akropolites, s. 68, Türkçe, s. 74, İngilizce, s. 220. Bütün bunlar Akropolites'in tarihlendirme konusunda sıkça yaptığı hatalarla birlikte düşünüldüğünde iki olayın birleştirilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Selanik'ten döndürmeye yetecek kadar endişelendirdiğini göstermektedir.

Kösedağ Savaşı ve bu savaşta İznik Rum İmparatorluğu'nun yerine gelecek olursak; bilindiği üzere 3 Temmuz 1243 tarihinde gerçekleşen bu savaşta komuta hataları sebebiyle Selçuklu ordusu bozguna uğramıştır³⁵. İbn Bibi ve Abûl Farac, Selçuklu ordusundaki çeşitli kavimlerden askerler arasında Rumları da saymaktadır³⁶. Akropolites de antlaşma ile ilgili yukarıda aktardığımız ifadelerde İznik askerî desteğini onaylamaktadır. Olayı biraz daha açmak adına burada yine II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemindeki ilk ittifakın savaştan önce mi, sonra mı gerçekleştiği tartışmasına dönmemiz gerekmektedir. *Aziz Quentinli Simon*³⁷, İmparator Vatatzes'in vassallığın bir gereği olarak II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e 400 atlı tahsis ettiğini ifade etmektedir. Buradaki vassallık vurgusunun hatalı olduğu ortadadır³⁸. Farklı bir zaman dilimi için benzer bir hikâye anlatan Akropolites de 1256 yılı olaylarında II. İzzettin Keykavus'un İznik Rum İmparatorluğu'na sığındığını ve imparator II. Theodoros Laskaris tarafından maiyetine verilen 400 atlı ile tahtı yeniden ele geçirmek üzere harekete geçtiğini anlatmaktadır³⁹. Buraya kadar herhangi bir sorun yoktur, ancak anlatımın sonunda gelen

³⁵ Erkan Göksu, "Kösedağ Savaşı (1243)", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 2009, s. 7-11.

³⁶ İbn Bibi, *El-Evamirü'l.*, C. II, s. 64-73; Abûl Farac, *Abûl Farac Tarihi*, C. II, s. 541-542; Bakır, *Yazıcızâde Ali'nin*, s. 576-579; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 451-457.

³⁷ Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, DAKTAV, Antalya 2006, s. 51.

³⁸ Korobeinikov, *Byzantium and*, p. 176,177-178; Giebfried, *The Mongol Invasions.*, s. 134.

³⁹ Akropolites, s. 143-144, Türkçe, s. 138-139; İngilizce, s. 325-326. II. İzzeddin Keykavus'un, II. Theodoros Laskaris'in yanından Konya'ya dönüşünü anlatan İbn Bibi, Sultan'ın yanında herhangi bir asker varlığından söz etmezken, Aksarayî 3.000 kişilik bir birlikten bahsetmektedir. İbn Bibi, *El-Evamirü'l.*, C. II, s. 151-153; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 39.

“o zamandan beri günümüze değin Müslümanlar [Anadolu Selçukluları] Takharios’ların/Moğolların haraç ödeyicisidir” ifadeleri Akropolites’in yine olayları karıştırmış ve birleştirmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Selçukluların Köseadağ bozgunundan beri Moğol vassalı⁴⁰ olduğu bilinmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bozgun sonrası II. Gıyaseddin Keyhüsrev, muhtemelen sığınmak amacıyla Menderes havzasına gitmiş, burada Vatatzes ile görüşmüştü. Bu görüşme II. Theodoros Laskaris’in *Encomium*’undaki “Bir zamanlar Romalılardan barış ve dostluk için haraç alan Selçuklu hükümdarı, şimdi bir zamanlar imparatora ait olup, zorla aldığı paraları (ve daha da fazlasını) geri veriyor... Sizi [Vatatzes’i] kurtarıcı olarak adlandırıyor. Sebep olduğunuz korkudan faydalanmak için sizinle ittifak kurarak Tatarları korkutmak istiyor...”⁴¹ ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Akropolites ve Aziz Quentinli Simon’un verdiği bilgilerdeki örtüşme dikkate alındığında, Akropolites’in yine farklı olayları birleştirdiği görülmektedir. Buradan hareketle Vatatzes’in Köseadağ Savaşı öncesinde askerî yardımda bulunup bulunmadığı net olmamakla birlikte, bozgun sonrasında Sultan’ın maiyetine 400 kişilik bir kuvvet verdiği anlaşılmaktadır.

Kilikya Ermenileri ve Trabzon Rumlarının Moğol vassallığına geçmesiyle⁴², Köseadağ Savaşı öncesi çok geniş bir ittifak kuran II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in yaşanan bozgun sonrasında elde kalan tek müttefiki İznik Rum İmparatoru Vatatzes idi. Menderes nehri üzerindeki *Tripolis*’de⁴³ yapılan görüşmelerde iki devlet arasındaki eski antlaşmaların geçerliliği onaylanmıştır. Bu ittifak ile Moğol baskısından bunalan II. Gıyaseddin Keyhüsrev üstüne bir de batı sınırlarını gözlemekten kurtulmuştur. Selçuklu Devleti dağılırsa sıranın kendisine geleceğini bilen Vatatzes ise Kumanlardan sonra Selçukluları da kendine kalkan yaparak Moğol tehlikesiyle arasına çift katlı bir zırh örmüş, böylece ordusu gerektiğinde batı bölgelerinin ele geçirilmesinde

⁴⁰ İbn Bibi, *El-Evamirü'l.*, C. II, s. 75-78.

⁴¹ Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 77.

⁴² Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 406; Murata, *The Mongols*!, p. 483.

⁴³ Günümüzde Denizli’de yer alan Buldan’a bağlı Yeniköy’ün Bizans Dönemindeki adıdır. Umar, *Türkiye’de*, s. 800

kullanılmak üzere serbest kalmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara direnme ya da Türkmenleri zapt etme kabiliyetleri şüpheli olduğundan, Vatatzes imparatorluğun sınır savunma hatlarını kuvvetlendirmeye karar vermiştir. Zira Selçuklular, Moğol tehlikesini savuştursa bile onların önünden kaçan Türkmenleri zapt etmeleri çok zordu⁴⁴. Neyse ki Baycu Noyan'ın huzuruna varan Vezir Mühezzibeddin'in Selçukluları Moğollara vassal kılan şartlarda bir antlaşma yapmasıyla⁴⁵ Vatatzes şimdilik Moğol tehlikesinden uzakta kalmıştı. Ancak 1246 yılı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü ve Güyük'ün Moğol tahtına geçmesi ile yeni sıkıntıların habercisi olacaktı.

c. Vatatzes ile II. İzzettin Keykavus Arasındaki İttifak

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde geride yaşları çok küçük üç küçük oğul bırakmıştı: İzzeddin Keykavus 11, Rükneddin Kılıçarslan 9, Alâeddin Keykubad ise 7 yaşlarındaydılar. Devlet ricâlinin onda karar kılması üzerine 1246 yılında II. İzzettin Keykavus Selçuklu tahtına oturdu⁴⁶. İzzettin Keykavus'un fırtınalı geçecek olan saltanatı İznik Rum İmparatorluğu ile Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkileri hiç olmadığı kadar iyiye taşıyacaktı. Tabii ki buna vesile yine Moğol tehlikesi olacaktı.

Ögeday'ın 1241'deki ölümünün ardından Moğol tahtında 1246'ya kadar naip olarak eşi Töregene Hatun oturmuştur⁴⁷. 1246'da Güyük'ün Han olmasıyla⁴⁸ Moğolların hedefindeki devletler yeni bir sınava tabi

⁴⁴ John Springer Langdon, *John III Ducas Vatatzes' Byzantine Imperium in Anatolian Exile, 1222-54, The Legacy of His Diplomatic, Military and Internal Program for the Restitutio Orbis*, Basılmamış Doktora Tezi, California Üniversitesi, 1979, p. 252-253; Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 176-177.

⁴⁵ İbn Bibi, *El-Evamirü'l*, C. II, s. 75-78.

⁴⁶ İbn Bibi, *El-Evamirü'l*, C. II, s. 88; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 238-239.

⁴⁷ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 228 vd.

⁴⁸ Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, çev. Ergin Ayan, Derya Kitapevi, Trabzon, s. 121-122; Abûl Farac, *Abûl Farac Tarihi*, C. II, s. 546.

tutuldu. Moğol geleneklerine göre, onlara tabi bir hükümdar, ancak bizzat Büyük Han'a gelip, itaat arz ederse iktidarını onaylatabiliyordu. Moğollar, hâkimiyet telâkkileri uyarınca, Moğol üstünlüğünü kabul etmeyen ve Büyük Han ile diplomatik ilişkileri sürdürmeyen bir devlet veya hükümdarı düşman olarak görmekteydi.⁴⁹ Abûl Farac'ın bildirdiğine göre, İzzettin Keykavus henüz tahta yeni oturmuşken Moğol elçileri gelmiş ve Han'a itaatini arz etmek ve iktidarını onaylatmak üzere Sultan'dan Karakurum'a gelmesini talep etmişlerdir. Sultan ise özür beyanında “*memleketten ayrıldığı takdirde düşmanı olan Rumların ve Ermenilerin memleketlerine musallat olacaklarını*” ifade ederek, kendi yerine kardeşi Rükneddin'i göndermiştir⁵⁰. Öncelikle burada bahsi geçen düşman kavimler arasında zikredilen Rumların, İznik değil, Trabzon Rum İmparatorluğu olduğunu ifade etmek gerekmektedir⁵¹. Zira II. Gıyaseddin ölümü iki devlet arasında yeni bir yakınlaşma vesilesi doğurmuştu. Bununla birlikte hem II. İzzettin Keykavus'un hem de İznik Rum İmparatoru Vatatzes'in Güyük Han'ın huzuruna varmaktan kaçınması Moğolları harekete geçirmiştir. Kaldı ki Vatatzes şimdiye kadar Moğollarla hiçbir diplomatik temas da kurmamıştı. Moğollar işte bu nedenle Vatatzes'e karşı iki eylemde bulunmuşlardır: Vatatzes ile yakınlaşan II. İzzettin Keykavus'a karşı IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı desteklemişler ve 1247-1248'de Papa'ya Vatatzes'i hedef alan bir askerî ittifak teklif etmişlerdir. Vatatzes ise bu hamlelere Sultan II. İzzeddin Keykavus ile bir ittifak antlaşması yaparak ve 1248 yılı başlarında Papa'ya “Kiliselerin Birliği” hususunda müzakerelerin başlamasını teklif ederek karşılık vermiştir.⁵² Yukarıda da ifade edildiği üzere II. İzzettin Keykavus'un iktidarı fırtınalı geçmiş, 1249'dan 1254'e kadar geçen süreçte iktidarı kardeşleri ile paylaşmak zorunda kalmış, 1254'de II.

⁴⁹ Korobeinikov, *Byzantium and p.* 180, 184-185.

⁵⁰ Abûl Farac, *Abûl Farac Tarihi*, C. II, s. 545-546;

⁵¹ Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 180-181.

⁵² Abûl Farac, *Abûl Farac Tarihi*, C. II, s. 546-548; Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 184-185; Altay Tayfun Özcan, “Chronica Maiora'da Moğollara Dair Kayıtlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 16, 2013, s. 57; Jackson, *The Mongols and*, p. 97.

111 Moğol İstilası Karşısında İznik Rum İmparatorluğu

Alâeddin Keykubad'ın öldürülmesinin ardından kalan tek rakibi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı da mağlup ederek iktidarı tek başına eline almıştır⁵³. Ancak bütün bu süreçte değişmeyen tek hâl İmparator Vatatzes'in II. İzzeddin Keykavus'a olan desteği olmuştur.

İki hükümdar arasındaki ittifaka gelecek olursak; bu ittifak evlilik temelli olarak sağlanmıştı. Dönemin önemli kaynaklarından *Genceli Kiragos*, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, İmparator Vatatzes'in damadı olduğunu ve bu sayede iktidarı ele geçirdiğini ifade etmektedir⁵⁴. Kiragos'un metni bazı düzeltmeler gerektirse de konumuz açısından önem arz etmektedir. Metinde bahsedilen Sultan'ın adı kesinlikle yanlıştır. Dönemin Sultanı olup Vatatzes ile damatlık ilişkisi bulunan II. Gıyaseddin Keyhüsrev değil, II. İzzettin Keykavus'tur. Peki, İmparator ile Sultan'ın hısımlık ilişkisi nasıl gerçekleşmişti? Sultan'ın Vatatzes'in bilinmeyen kızlarından biri ile evlenmesi ihtimal dâhilinde değildir. Bu sebeple, Sultan'ın yeni eşi İznik İmparatoru'nun yakın akrabası olmalıdır; bu durumda eş, III. İoannes Vatatzes gibi Dukas ve(ya) Komnenos hanedanlarına mensuptur. Bizans geleneğine göre; II. İzzeddin Keykavus, Vatatzes'in akrabası ya da evlatlığıyla dahi evlenmiş olsa "İmparatorun oğlu" olarak kabul edilirdi. Evlilik gerçeği ile birlikte diplomatik görgü, bu verileri Sultan ve İmparator'un kızının evliliği için geçerli delil olarak yorumlayan Kiragos'u yanlı yönlendirmiş olmalıdır. Bizans aristokrasisinden biriyle evlenmesi ile II. İzzeddin Keykavus, İznik Rum İmparatoru'nun oğlu konumuna gelmiştir⁵⁵. İleride anlatılacağı üzere iktidarı elde tutmada sorunlar yaşayan II. İzzettin Keykavus için Vatatzes'in kâğıt üzerindeki desteği bile hayatî öneme haizdi. Vatatzes de bu desteği sunarak Türkiye Selçuklu Devleti üzerinde önemli bir nüfuz

⁵³ İbn Bibi, *El-Evamirü'l.*, C. II, s. 136-142; Aksarayî, *Müsâmeretü'l.*, s. 27-31; Abûl Farac, *Abûl Farac Tarihi*, C. II, s. 548-549; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 256-257.

⁵⁴ Genceli Kiragos, *Moğol İstilası: 1220-1265*, çev. Mahmut Kemal Bey, Yay. Haz. Fuat Hacısalihoğlu & İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul, 2018, s. 110.

⁵⁵ Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 184-186; Cahen, Kiragos'a dayanarak II. İzzettin Keykavus'un Vatatzes'in bir kızıyla da evlenmiş olabileceğini düşünmektedir. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 248.

sahibi olmuştu. Ancak iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin tek sebebi Vatatzes ile Keykavus'un hısımlık ilişkisi değildi. Sultan'ın annesi de aslen Rum-Ortodoks bir rahibin kızıydı. İzzettin'in ilk zamanlarında iktidarı elinde tutan Vezir Şemseddin İsfahanî, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in dul eşiyle evlenerek ipleri iyice eline almıştı. Ancak bu durum halkta infiale sebep olmuş ve İsfahanî sonraki süreçte 25 Mart 1249'da öldürülmüştü. İsfahanî'nin yerine gelen vezir de aslen Rum kökenli, dindar bir Müslüman olan Celaleddin Karatay idi.⁵⁶ Her ne kadar bu ittifaka katkılarını ölçmemiz mümkün olmasa da Türkiye Selçuklu Devleti'nin idaresini elinde tutan kişilerin de öyle veya böyle Rum bağlantılı olması kayda değerdir.

d. İznik Rum İmparatorluğu–Türkiye Selçuklu Devleti İttifakının Malî Yansımaları

Anadolu'da Moğol istilâsının bedelini ödeyen Türkiye Selçuklu Devleti olurken, bundan malî anlamda yarar sağlayan İznik Rum İmparatorluğu olmuştur. Zira istilâ sonrası ardı arkası kesilmeyen haraç talepleri nedeniyle Selçuklu malî yapısı harap olmuştur. Dahası bu sırada büyük bir kıtlık meydana gelmiş ve sonuçta Türkler arasında yiyecek sıkıntısı baş göstermiştir. İznik Rum İmparatorluğu bu süreçte Türkleri ikmal görevini üstlenmiş; dolayısıyla iki ülke arasındaki ticari ilişkiler artmıştır. İznik Rum İmparatorluğu başta tahıl olmak üzere, pek çok tarım ürününü Selçuklu Türklerine ihraç etmiştir. Ticareti kolaylaştırmak için Denizli-Konya-Antalya hattında kervansaraylar inşa edilmiştir. Bunlardan birisi İznik Rum İmparatorluğu sınırlarına yığılan Türk boylarını karşılamak amacıyla yaptırılan Denizli yakınlarındaki Ak Han'dır. Türklerin içinde buldukları kıtlık gıda ürünlerine talebin artmasına ve gıda fiyatlarının fahiş seviyelere yükselmesine sebep olmuş, bu sayede İznik tebaası ve imparatorluk hazinesi oldukça zenginleşmiştir. Öyle ki imparatoriçenin kümes hayvanlarının bakımını

⁵⁶ Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 186-188; Giebfried *The Mongol Invasions*, s. 134; Zehra Odabaşı, "Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri", *Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2013, s. 575.

üstlenen kişiler Türklere yumurta satmaktan o kadar çok para kazanmışlardı ki imparatoriçe için mücevher ve incilerle işli bir taç alabilmişlerdi. Vatatzes bu tacı “yumurta-taç” olarak adlandırmıştı. İznik Rum İmparatorluğu, Türklere yapılan ticaretin yanı sıra hâlihazırdaki barış ve huzur ortamından da istifade ederek bu durumu kazanca çevirmiştir. Tarım ve hayvancılık alanlarında yeni düzenlemeler getiren Vatatzes’in çabaları kısa sürede karşılığını vermiş, ziraat, bağcılık ve hayvancılık ile meşgul olan ahali ile birlikte devlet de aynı derecede zenginleşmiştir. Böylece Vatatzes sık sık Avrupa topraklarında seferlere çıkmasına rağmen, maddî açıdan herhangi bir sıkıntı yaşamamıştır⁵⁷.

3. İznik Rum İmparatoru Vatatzes’in Moğollar ile Diplomatik Temasları

İmparator Vatatzes bir yandan olası bir Moğol istilâsına yönelik her türlü tedbiri alırken diğer yandan da mümkün olduğunca Moğol radarına yakalanmamaya gayret sarf etmiştir. Bu sebeple Moğolların 1230’lu yıllarda Anadolu’nun doğusunda kendilerini göstermelerine ve hatta 1240’lı yıllarda nüfuz alanlarını İznik Rum İmparatorluğu’nun yanına başına kadar genişletmelerine rağmen onlarla herhangi bir temas kurmamıştır. Bu süreçte Batu ile Güyük arasındaki sorunlar ve Baycu’nun görevden alınmasıyla bu sorunların⁵⁸ Anadolu’ya yansımaları Vatatzes’e derin bir nefes aldirmiştir. O da bu sayede Balkanlardaki sorunlara yoğunlaşmaya fırsat bulmuştur⁵⁹. İznik belki de bu sayede Moğol tahakkümünden kurtulmuştur. Ancak 1251 yılında Mengü Han’ın Moğol tahtına oturması İznik Rum İmparatorluğu açısından başka bir dönüm noktası olmuştur.

İznik Rum İmparatorluğu ile Moğollar arasındaki ilk diplomatik temasın Moğol elçilerinin İznik’e gelmesiyle gerçekleştiği ittifakla kabul edilmekle birlikte, bu temasın tarihi hususunda çeşitli görüşler

⁵⁷ Angold, *A Byzantine*, p. 116-117; Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 177; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 254-255; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 409-410.

⁵⁸ Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 181-184, 188-189.

⁵⁹ Murata, *The Mongols*, p. 485-486.

mevcuttur. Bizans tarihçisi Pakhymeres bu teması II. Theodoros Laskaris'in iktidarının başına koyarken,⁶⁰ Lippard'ın aktardığına göre konu üzerinde araştırmalarda bulunan M. A. Andreeva bu tarihlendirmeyi hatalı görmekte ve ilk temasın 1257 sonu ya da 1258 başlarında gerçekleştiğini iddia etmektedir⁶¹. Ancak Fransa Kralı IX. Louis'in emriyle Moğolları Hristiyanlığa döndürmek üzere onları ziyaret eden Rubruck'un verdiği bilgiler yukarıdaki tarihlendirmelerin hatalı olduklarını ortaya koymaktadır. Rubruck, Karakurum'da karşılaştığı bir Müslümanın Moğollar tarafından daha evvelden İznik Rum İmparatoru Vatatzes'e elçi olarak gönderildiğini ifade etmektedir. Her an ülkesinin Moğol hışımına uğrayabileceğinden çekinen Vatatzes, bu görüşmede Müslüman elçiye rüşvet vererek Moğolların niyetini öğrenmeye çalışmıştır. Elçinin tavsiyesi üzerine zaman kazanmak adına bir karşı elçilik heyeti tertip etmiş ve Karakurum'a göndermiştir⁶².

Moğollardan İznik'e gelen bu ilk heyetin gönderiliş tarihi bilinmese de Mengü Han'ın iktidarının başlangıcının 1251 olması, Rubruck'un 1253 sonlarında gelen İznik elçisiyle karşılaşması ve Rubruck'un notlarında güzergâh süresi göz önüne alındığında ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: 1251 yılında tahta oturan Mengü Han, Moğolların her istilâ öncesinde yaptıkları üzere, İznik Rum İmparatorluğu'na da bir elçilik heyeti göndermiştir⁶³. Moğol ultiatomunu ileten elçilik heyeti 1252 yılında Vatatzes'in huzuruna gelmiştir. Vatatzes de rüşvet yedirdiği heyet başkanının verdiği fikir üzere, zaman kazanmak amacıyla, Moğollara bir karşı heyet yollamıştır. Bu heyet Aralık 1253'de Karakurum'a varmış ve 4 Ocak 1254'de Rubruck ile karşılaşmıştır⁶⁴.

⁶⁰ Pakhymeres, s. 185.

⁶¹ Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 180.

⁶² Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayı'na Yolculuk 1253-1255*, çev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 237.

⁶³ Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 180.

⁶⁴ Willem, *Mengü Han'ın*, s. 11-12, 186; Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, p. 189 ve dn.129, Murata, *The Mongols*, p. 484-485.

İznik Rum İmparatorluğu ile Moğollar arasında gerçekleşen ilk elçi teatisi bu şekilde gerçekleşmişti. Peki, Pakhymeres'in bahsettiği II. Theodoros'un iktidarının başlarındaki Moğol heyeti hikâyesinin aslı nedir? Burada da Rubruck'un verdiği bilgiler olayı açıklığa kavuşturmamıza imkân vermektedir. Rubruck, Akra'dan Mengü'nün ordugâhına gelen biri olan Keşiş Theodolus, öteki adı ile Raymond'dan bahsetmektedir. Mengü Han'a, IX. Louis ve Papa'ya göndereceği elçilik heyetine rehberlik edebileceğini söyleyip, bu görevi alan Theodolus, bir Moğol elçilik heyetiyle birlikte İznik topraklarına girmiş ve kendisinin de Papalık elçisi olduğunu iddia etmiştir. Vatatzes ile de görüşmüş, İmparator kendisinden Papalığı temsil ettiğine dair resmi belgeyi talep edince bu belgeyi gösterememiş, bunun üzerine hapse atılmıştır. Bu sırada Moğol elçilik heyeti hastalanarak ölmüş ve geriye heyetin hizmetkârları kalmıştır. Hizmetkârlar, elçilerin Moğol Hanı'nı temsil ettiğini kanıtlayan resmi belge niteliğindeki altın tablet (paize) de verilerek Mengü'ye geri gönderilmişlerdir. Rubruck işte bu hizmetkârlar ile Erzurum'da karşılaşmıştır. Rubruck, 12 Şubat 1255'ten kısa süre sonra Erzurum'da olduğuna göre, eğer elçiler çok oyalanmamışlarsa bu hesaplama Şubat'ın ilk yarısında İznik'ten ayrılmış olmalıdırlar. Rubruck'un ifadelerine göre Theodolus, kendisi Karakurum'a varmadan bir yıl önce görevlendirilmiştir. Rubruck Moğol ordugâhına 26 Aralık 1253'de varmıştır. Vatatzes 3 Kasım 1254'e kadar hayatta olduğuna göre, Rubruck'un da belirttiği üzere Theodosius ve Moğollar muhtemelen onunla karşılaştılar. Ancak, eğer elçilik hizmetkârları İznik'ten Şubat 1255'te ayrıldıysalar, bunu Vatatzes'in ölümünden üç ay sonra yapmış olmaktadır. Bu hesaplama hizmetkârları gönderen Rubruck'un belirttiği gibi Vatatzes değil, Theodoros'tur. Bu olaylar Theodoros'un 25 Aralık 1254'de tahta çıkışından kısa süre sonra ve Bulgar sınırına doğru yola koyulmadan hemen önce olmuş olmalıdır. Elçilik heyeti şüphesiz hastalık ve ölümler sebebiyle İznik İmparatorluğu'nda bir süre oyalanmıştır. Andreeva'nın zaman çizelgesi bu sebeple yanlıştır ve Pakhymeres'in verdiği tarih doğrudur: En nihayetinde saltanatının başlarında olan Theodoros bir Moğol elçilik heyetiyle görüşmüştür. Fakat bu heyeti karşılayan kendisi değil, babası Vatatzes'dir. Pakhymeres'in, Theodolus ve Mengü'nün elçilerinin gelişi ile onların

Vatatzes ile görüşmesi ve Laskaris'in elçilik heyetinden hayatta kalanları geri göndermesi olaylarını birleştirerek anlatmış olması mümkündür⁶⁵.

Görüldüğü üzere Rubruck ve Pakhymeres'in verdiği bilgiler birbirini tamamlamaktadır. Pakhymeres bu elçilik heyetinin gelişi ile ilgili ayrıntılı bir tasvir yapmaktadır: Moğol elçilerinin yaklaştığını duyan insanlar arasında korku ve kargaşa hâkimdir. Vatatzes⁶⁶, Moğolları kurnazlıkla alt etmeye karar vermiş, bu nedenle mağrur ve heybetli bir poz benimsemiştir. İznik İmparatorluğu'nun yenilmezliğini ve Moğollarla samimi ilişkiler arzusunu ilan etmek için doğuya haberciler yollamıştır. Ardından Moğolları karşılamak üzere adamlarını göndermiş, bunlara, elçileri en sert ve zorlu yollara yönlendirmelerini ve imparatorluğun bütün topraklarının benzer şekilde cazibesiz olduğunu bildirmelerini söylemiştir. Elçiler yaklaştığında imparator birliklerine demir zırhlar kuşanmalarını, yol boyunca sıralanmalarını ve savaşa hazır görüntüsü vermelerini emretmiştir. Yükseltilmiş, kapalı bir platform üzerinde oturan, etrafında bu görkemli ortama uygun giyinmiş saray görevlileri ve senatörler olan Vatatzes, muhteşem ve korkusuz bir görüntü vermiştir. Elçiler huzura vardıklarında İmparator'un bulunduğu platformun biraz uzağında tutulmuşlardır. Bizanslı yetkililer Moğollar ile tehditkâr bir tonda konuşurlarken, Vatatzes'i gizleyen perdeler aniden ve gizemli bir şekilde açılmış, bunun üzerine Moğolların dehşete kapılmıştır. Herhangi bir antlaşma yapılmamış ve Moğollar huzurdan gönderilmiştir⁶⁷.

Palaiologos dönemi yazarlarının Laskaris hanedanının yaptıklarını ve karakterlerini abartma eğiliminde oldukları dikkate alınarak, Pakhymeres'in açıklamalarının olayın son derece süslenmiş ve yaratıcı bir yorumu olduğu düşünülmelidir. Zira İznik İmparatoru'nun küstahlığı

⁶⁵ Willem, *Mengü Han'ın*, s. 195-197, 264; Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 182-185.

⁶⁶ Her ne kadar metinde II. Theodoros Laskaris'in adı geçse de yukarıdaki bilgilerden sonra elçilerle muhatap olanın Theodoros değil, Vatatzes olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁷ Pakhymeres, s. 187-189; Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 181-182.

karşısında Moğolların vurdumduymaz kalmasının tek açıklaması bu olmalıdır. Her ne kadar Rubruck Vatatzes'in "*Onları tanımaya başladıkdan sonra Moğollara aldırmadığını*" ve "*Moğolların hiçbir ülkeyi güçle ele geçiremediklerini, bunu ancak entrika ile sağladıklarını*" söylese de bu ifadeler doğru değildir. Rubruck'un bahsettiği aldırma durumu olsa olsa o anki tehlikeyi savuşturmuş ve vakit kazanmış olmanın verdiği geçici bir rahatlaktır. Kaldı ki elçilerine yönelik böylesi bir muamele, Moğollar tarafından kesinlikle bir karşılık bulurdu. Bu sebeple anlatıda ciddi bir abartı mevcuttur ve bahsi geçen küstahlık yaşanmadığından olsa gerek, Moğollar misillemede bulunmamışlardır⁶⁸.

Böylece Vatatzes, usta diplomatik önlemleriyle Moğol tehlikesini uzun süre savuşturmuştur. Elbette ki bunda Moğolların dönem dönem yaşadıkları iç çekişmelerin de payı olmuştur. Ancak Vatatzes, gerek askerî gerekse de diplomatik alanlarda istilâyı önlemek için elinden geleni yapmıştır. Ölümünün öncesinde dahi Moğol tehlikesine yönelik önlemler almak üzere İznik'te çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Bununla birlikte Moğol tehlikesiyle en yakından mücadele etme görevi oğlu II. Theodoros Laskaris'e miras kalmıştır.⁶⁹

Sonuç

Moğol istilâsı ve Köseadağ Savaşı Türkiye Selçuklu Devleti için tam bir bozgun olduğu herkesin malûmudur. Ancak Moğol istilâsının İznik Rum İmparatorluğu'ndaki yansımaları hayli farklıdır. İstilânın halkta ve yönetici kesimde rutin bir tedirginliğe sebep olduğu ortadadır. Bununla birlikte Moğol istilâsı İznik Rum İmparatorluğu'nun temellerini sağlamlaştırması açısından önemli bir fırsat yaratmıştır. Vatatzes, Türkiye Selçuklu Devleti ile yaptığı ittifak sayesinde doğu sınırlarından - en azından Selçuklular bakımından- emin olarak ordusunu batı seferlerine sevk etme imkânı yakalamıştır. Keza aynı şekilde Moğol belâsıyla meşgul olan Selçuklu Sultanları da batı sınırlarını düşünmek zorunda kalmadan hareket edebilmişlerdir. Moğolların üstüne bir de

⁶⁸ Willem, *Mengü Han'ın*, s. 237; Lippard, *Byzantium and Mongols*, p. 184-185.

⁶⁹ Korobeinikov, *Byzantium and*, p. 190.

İznik Rum İmparatorluğu ile çıkacak bir savaş kısa vadede Selçukluları, orta vadede de İznik Rum İmparatorluğu'nu felâkete sürükleyecek biçimde Moğol nüfuzunu Anadolu'nun tamamına yayabilirdi. İmparator Vatatzes, bu bilinçle birçok Selçuklu şehrini belki de çok kolay biçimde ele geçirebilecek iken bunu yapmamış, 1211'den beri devam eden iyi ilişkileri ittifak ile taçlandırmıştır. Bu sayede Moğol tehlikesiyle burun buruna gelmemiş, genişlemesini ise esas hedefi olan Konstantinopolis ve Balkanlar yönünde sürdürmüştür. Türkiye Selçuklu Devleti ile iyi ilişkiler İznik Rum İmparatorluğu'nu malî açıdan da hayli rahatlatmıştır. İki ülke arasındaki ticarî ilişkilerde ithalat-ihracat dengesi İznik Rumları lehine olduğundan bu durum imparatorluğun malî yapısının düzelmesine ve batı yönündeki seferlere kaynak temin edilmesine zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak Moğol istilâsı dönemi İznik Rumları açısından -yaşanan tedirginliğin dışında- kayıptan ziyade kazanç olmuş, imparatorluk bu süreçte Lâtin İmparatorluğu ve Epir Despotluğu karşısında önemli mevziler kazanmıştır.

Kaynakça

ABÛL FARAC, Gregory, *Abûl Farac Tarihi*, Cilt II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

ACROPOLİTAE, Georgii, *Opera*, C. I, ed. A. Heisenberg & P. Wirth, B. G. Teubner, Stuttgart, 1978. İngilizce: *The History*, çev. Ruth Macrides, Oxford University Press, New York 2007. Türkçe: *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

AKNERLİ, Grigor, *Okçu Milletin Tarihi*, çev. Hrant D. Andreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007.

ANGOLD, Michael, *A Byzantine Government in Exile: Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford University Press, Oxford 1975.

AYÖNÜ, Yusuf, "Batı Anadolu'daki Türk Yayılışı'na Karşı Bizans İmparatorluğu'nun Kuman-Alan Topluluklarını Balkanlardan Anadolu'ya Nakletmesi", *Bellekten*, C. LXXVI, S.276, Ağustos 2012, s. 403-418.

_____, "İznik İmparatorluğu Ordusu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV, S. 1, s. 39-54.

119 Moğol İstilası Karşısında İznik Rum İmparatorluğu

BAKIR, Abdullah, *Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-Nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği* Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

BARTUSİS, Mark C, *The Late Byzantine Army, Arms and Society, 1204-1453*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1992.

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

CHARANİS, Pete., "The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire", *Comparative Studies in Society and History*, C. III, S. 2, Ocak 1961, s. 140-154. Türkçe: "Bizans İmparatorluğu'nda Bir Devlet Politikası Olarak Tehcir", çev. Mustafa Alican, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVI, S. 1, Temmuz 2011, s. 259-275.

CİHAN, Cihad, "Frigya ve Menderes Vadisinde Selçuklu-Bizans Hudut Muharipleri Olarak Türkmenler ve Kumanlar", *Uluslararası Dinar ve Frigya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (25-26 Mayıs 2013)*, Hazer Ofset Matbaacılık, Afyonkarahisar 2013, s. 49-76.

Crusaders as Conquerors, The Chronicle of Morea, İng. çev. Harold E. Lurier, Columbia University Press, New York 1964.

CÜVEYNÎ, Alaaddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

FAİLLER, Albert (Ed.), *Relations Historiques Georges Pachymérès*, C. I, Les Belles Lettres, Paris 1984.

Genceli Kiragos, Moğol İstilası: 1220-1265, çev. Mahmut Kemal Bey, Yay. Haz. Fuat Hacısalıhoğlu & İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2018.

GİEBFRİED, John, "The Mongol Invasions and the Aegean World (1241-61)", *Mediterranean Historical Review*, C. XXVIII, S. 2, p. 129-139.

GÖKSU, Erkan, "Erzurum'un Sonbaharı", *Turkish Studies*, C. IV, S. 8, s.1286-1297.

_____, "Kösedağ Savaşı (1243)", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 2009, s.1-14.

İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuril-Ala'iyye (Selçuk Name)*, C. I-II, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbnü'l Esîr, *İslâm Tarihi, El-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özyayın, Bahar Yayınları, C. XII, İstanbul 1987.

JACKSON, Peter, *The Mongols and the West, 1221-1410*, Routledge, New York 2005.

Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, çev. Ergin Ayan, Derya Kitapevi, Trabzon 2001.

KAYMAZ, Nejat, *II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009.

KECİŞ, Murat, "Georgios Akropolites ve 'Tarih' Adlı Eseri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVIII, S. 45, Ankara 2009, s. 191-205.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

KOROBÊİNİKOV, Dimitri, *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, Oxford University Press, New York 2014.

LANGDON, John Springer, *John III Ducas Vatatzes' Byzantine Imperium in Anatolian Exile, 1222-54, The Legacy of His Diplomatic, Military and Internal Program for the Restitutio Orbis* Basılmamış Doktora Tezi, California Üniversitesi, 1979.

LİPPARD, Bruce G, *Byzantium and Mongols, 1243-1341* Basılmamış Doktora Tezi, Indiana University, Uralic and Altaic Studies, 1983.

MURATA, Koji, "The Mongols' Approach to Anatolia and the Last Campaign of Emperor John III Vatatzes", *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, S. 55, 2015, p. 470-488.

ODABAŞI, Zehra, "Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri", *Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2013, s.575-602.

ÖZCAN, Altay Tayfun, "Chronica Maiora'da Moğollara Dair Kayıtlar", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 16, 2013, s. 23-77.

Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayı'na Yolculuk 1253-1255*, çev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

SHUKUROV, Rustam, *The Byzantine Turks, 1204-1461*, Brill, Leiden-Boston 2016.

121 Moğol İstilası Karşısında İznik Rum İmparatorluğu

Simon de Saint Quentin, *Bir Keşifin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, DAKTAV, Antalya 2006.

SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara 1970, s. 1-147.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

UMAR, Bilge, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993.

UYUMAZ, Emine, *Sultan I. Alâddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

_____, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.

VÁSÁRY, István, *Cumans and Tatars, Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge University Press, New York 2005.

YÜCEL, Muallâ Uydu. *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

